

УДК 631.1.330

Л. М. Киш, Н. В. Насмний

*Вінницький національний аграрний університет***ЕФЕКТИВНІСТЬ ВИКОРИСТАННЯ, РЕАЛІЗАЦІЇ ТА ПЕРЕРОБКИ
ОЗИМОЇ ПШЕНИЦІ НА ПРИКЛАДІ СП ТОВ «РАЙФФАЙЗЕН–АГРО»**

Розглянуто ефективність виробництва, реалізації та переробки озимої пшениці та визначено місце цієї галузі в економіці «СП ТОВ «Райффайзен–Агро». Проаналізовано структуру та ефективність реалізації озимої пшениці цим підприємством, а також порівняно економічну ефективність альтернативних варіантів переробки озимої пшениці у розрахунку на 1808,6 т біоетанолу.

Ключові слова: ефективність, виробництво, реалізація, переробка, озима пшениця, біоетанол.

Рассмотрена эффективность производства, реализации и переработки озимой пшеницы. Определено место данной отрасли в экономике «СП ООО «Райффайзен–Агро». Проанализирована структура и эффективность реализации озимой пшеницы этим хозяйством по разным каналам, а также проведен сравнительный анализ экономической эффективности альтернативных вариантов переработки озимой пшеницы в расчете на 1808,6 т биоэтанола.

Ключевые слова: эффективность, производство, реализация, переработка, озимая пшеница, биоэтанол.

The work examines the concepts of production efficiency, sales and processing of winter wheat, defining the position of the scrutinized sector in the scope of economic activities of «JV LLC 'Raiffeisen-Agro'. Structure and efficiency of winter wheat sales by the enterprise is analyzed through various sales channels. A comparative analysis of economic efficiency of alternative methods of winter wheat processing is conducted on the basis of calculation with the employment of 1808.6 tons of bioethanol.

Keywords: efficiency, production, sales, processing, winter wheat, bioethanol.

Нарощування потенціалу аграрного сектору виробництва було й залишається одним із пріоритетних завдань розвитку економіки України. Озима пшениця є однією із найпоширеніших та найбільш рентабельних сільськогосподарських культур в Україні. Рентабельність виробництва озимої пшениці в країні протягом 2008–2013 рр. зросла у 1,8 раза і піднялася до рівня 57,0 %. Насіння озимої пшениці користується сталим попитом, що доводить його високу ліквідність. Виробництво цієї культури є досить рентабельним для сільськогосподарських товаровиробників і не потребує значних додаткових затрат [2, с. 362].

Зерно та продукти його переробки є основою харчування людей, воно є незамінним у виробництві продукції тваринництва, а також основною сировиною для переробної промисловості.

Озима пшениця є однією з найважливіших зернових культур в Україні. За розмірами посівних площ вона займає перше місце і є головною продовольчою культурою. Пшеничний хліб має високу поживність, гарні смакові якості, а за перетравністю випереджає хліб із борошна інших зернових культур. Це зумовлено складом зерна озимої пшениці. У ньому міститься від 11 до 22 % білка, 63–74 % крохмалю, близько 2 % жирів, до 2 % зольних мінеральних речовин і багато вітамінів (В1, В2, РР, Е, провітамін А, Д). Пшеничне борошно, крім хлібопечення, використовують для виробництва макаронних і кондитерських виробів. Зерно переробляють на спирт, крохмаль, декстрин тощо [3, с. 135], тому пріоритетним завданням на сьогодні є подальший розвиток зернового господарства. Воно відіграє дуже важливу роль у розвитку багатьох галузей економіки нашої держави, і насамперед сільського господарства, має важливе як соціально-економічне, так

і політичне значення для розвитку національної економіки країни, розширення її участі на зовнішніх ринках. Зерно також є важливим експортним продуктом і має забезпечувати значні надходження валютних коштів державі. Адже в процесі зберігання воно практично не втрачає своєї якості, а, отже, придатне для створення державних резервів продуктів харчування та кормів. Осима пшениця є однією з основ гарантування продовольчої безпеки України.

Проте тенденції останніх років свідчать, що виникли проблеми щодо забезпечення сталості зерновиробництва, задоволення загальнодержавних потреб у продовольчому зерні високої якості, забезпечення високого рівня конкурентоспроможності та прибутковості галузі.

Теоретичні й практичні аспекти підвищення економічної ефективності вирощування озимої пшениці досліджувалися в роботах С. С. Бакая, В. І. Бойка, М. Г. Лобаса, П. М. Рибалкіна, П. Т. Саблука, В. Ф. Сайка, А. І. Степанова, О. О. Сторожука, М. І. Щура та ін. Питання організації й розвитку аграрного ринку і зерна, зокрема вивчали П. І. Гайдуцький, О. В. Захарчук, З. П. Ніколаєва. Ними розроблено стратегічні аспекти зміцнення зернового виробництва в країні, структурної перебудови галузі, підвищення економічної ефективності використання земельних, матеріально-технічних і трудових ресурсів, ціноутворення, формування і функціонування ринків зерна.

Питанням розвитку ринку біопалива в Україні вивчають такі відомі дослідники як Г. Гелетуха, Г. Калегнік, М. Калінчик, О. Митченко, С. Олійник, О. Шпичак, Х. Штубенхофф та ін.

Проте залишаються дискусійними питання, пов'язані з каналами реалізації та напрямками переробки зерна озимої пшениці. Вирішення вказаних питань дозволить підприємствам значно підвищити ефективність зерновиробництва.

Метою роботи є аналіз виробництва, реалізації й переробки озимої пшениці на базі даних СП ТОВ «Райффайзен–Агро» с. Кальник Гайсинського району Вінницької області та виявлення шляхів підвищення його ефективності..

Визначмо місце галузі виробництва озимої пшениці в економіці господарства СП ТОВ «Райффайзен–Агро» (табл. 1).

У 2013 р. озима пшениця займала значну частку в економіці господарства. Питома вага її посівної площі становила 26,2 % загальної посівної площі у господарстві, виручка від реалізації займає 40,9 %, а виробничі витрати складають 47,1 %. Отже, СП ТОВ «Райффайзен–Агро» спеціалізується на вирощуванні та реалізації озимої пшениці, тому від ефективного ведення цього напрямку значно залежить ефективність господарства в цілому.

Таблиця 1

Місце виробництва озимої пшениці в економіці СП ТОВ «Райффайзен–Агро» (2013 р.)

Показники	У господарстві	За продукцією	Питома вага озимої пшениці в економіці господарства, %
Посівна площа, га	1754	460	26,2
Виробничі затрати, тис. грн	9110	4292	47,1
Собівартість реалізованої продукції, тис. грн	10667	5026	47,1
Виручка від реалізації, тис. грн	13878	5672	40,9
Прибуток, тис. грн	3211	646	20,1

Розгляньмо динаміку посівної площі озимої пшениці СП ТОВ «Райффайзен–Агро» (рис. 1). У 2012 р. її обсяг порівняно з 2011 р. збільшився на 237 га і склав

688 га, хоча у 2013 р. посівна площа озимої пшениці майже повернулася на рівень 2011 р. – 460 га.

Економічну ефективність визначають здатністю підприємств виробляти максимальний обсяг продукції необхідної якості з мінімальними витратами та реалізувати її з найменшими втратами за найбільшими цінами. Вона залежить від того, наскільки продукція відповідає вимогам ринку та споживача. Для оцінки економічної ефективності виробництва зерна використовують як натуральні, так і вартісні показники [2, с. 364].

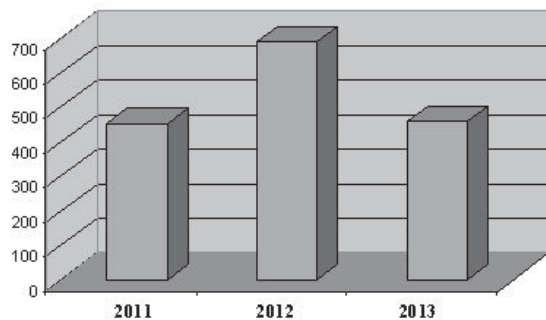

Рис. 1. Посівна площа озимої пшениці в господарстві СП ТОВ «Райффайзен-Агро»

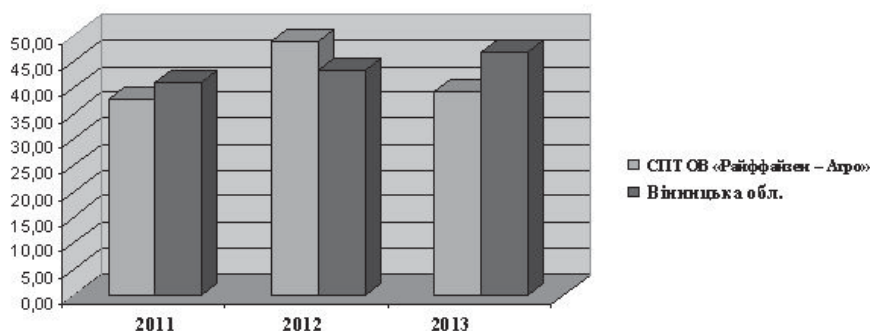

Рис. 2. Урожайність озимої пшениці в господарстві СП ТОВ «Райффайзен-Агро» та у Вінницькій області

Одним із найголовніших натуральних показників ефективності виробництва озимої пшениці є її урожайність (рис. 2). Якщо порівняти її з урожайністю озимої пшениці у Вінницькій області, то в області спостерігається чітка тенденція до росту досліджуваного показника, а для підприємства такої тенденції не спостерігаємо. За досліджуваний період вона складала від 37,9 ц/га у 2011 р. до 48,9 ц/га у 2012 р., а у 2013 р. відбувся спад – 39,3 ц/га.

Варто зазначити, що тенденції урожайності озимої пшениці в СП ТОВ «Райффайзен-Агро» точно повторюють тенденції її посівної площі: у 2012 р. був найбільший валовий збір зерна цієї культури.

Протягом досліджуваного періоду економічна ефективність виробництва озимої пшениці (табл. 2) зросла за всіма показниками, за винятком рентабельності. Так, рівень товарності збільшився на 76,9 %. Спостерігається збільшення у звітному періоді порівняно з базовим прибутку на 1 га на 283,9 грн та прибутку на 1 ц на 6,1 грн, що є позитивним моментом для діяльності підприємства.

Не зважаючи на це, рівень рентабельності зменшився на 15,5 %. Це зумовлено тим, що темпи приросту затрат на вирощування озимої пшениці в досліджуваному періоді були вищі ніж темпи приросту прибутку та склали 35,6 грн/ц.

Таблиця 2

Вартісні показники економічної ефективності виробництва озимої пшениці в господарстві СП ТОВ «Райффайзен-Агро»

Показники	Роки			Відхилення 2013 р. до 2011 р. (+,-)
	2011	2012	2013	
Рівень товарності, %	138,8	43,3	215,7	76,9
Собівартість 1ц (виробнича), грн	201,8	193,7	237,4	35,6
Виробничі затрати на 1 га, грн			10715,2	
Прибуток на 1 га, грн	1120,4	755,4	1404,3	283,9
Прибуток на 1 ц, грн	29,6	15,4	35,7	6,1
Рівень рентабельності продажу, %	28,4	34,1	12,9	-15,5

В умовах росту конкуренції на існуючих ринках і формування нових перспективних і водночас більш вимогливих сегментів споживання сільгосппродукції маркетингова діяльність має все більше значення для товаровиробників.

Товарна продукція СП ТОВ «Райффайзен-Агро» в 2013 р. зросла на 3127,7 %, що пов'язано як із збільшенням кількості реалізованої продукції, так і з її вартістю. Найбільшу частку товарної продукції підприємства у 2013 р. займає озима пшениця – 40,9 %, що складає близько 5672 тис. грн.

Аналіз структури реалізації озимої пшениці за різними напрямками дозволить провести їх оптимізацію. Від того, наскільки обґрунтовано буде вирішено питання, якій формі надати перевагу, буде залежати виручка та прибуток від реалізації озимої пшениці, а відповідно й ефективність та фінансова стійкість підприємства.

СП ТОВ «Райффайзен-Агро» реалізує майже весь валовий збір зерна озимої пшениці – 1804 т з 1808 т і має лише п'ять каналів його продажу. Найбільший обсяг реалізовано регіональним зернотрейдером – 1235 тис. т (69 %), незначну частку реалізовано за держзамовленням, вона становить 171 тис. т (9 %), решту було реалізовано спиртовим заводам – 200 тис. т (11 %), тваринницьким і птахофермам – 132 тис. т (7 %) (рис. 3). Найменшу частку було реалізовано регіональним хлібобулочним підприємствам 66 тис. т (4 %). Тобто головним замовником зерна озимої пшениці досліджуваного підприємства є зернотрейдери та спиртові заводи, тобто гуртові торговці та споживачі зерна. СП ТОВ «Райффайзен-Агро» надає перевагу не біржовій торгівлі зернопродукцією чи роздрібній торгівлі з дрібними контрагентами, а контрактним закупівлям.

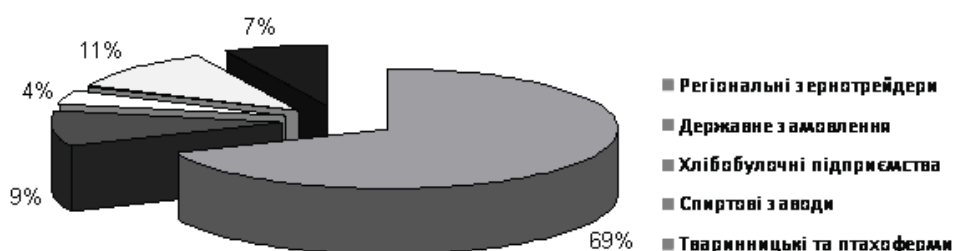

Рис. 3. Структура реалізації озимої пшениці СП ТОВ «Райффайзен-Агро» в 2013 році

Проте структура реалізації не дає повного уявлення про ефективність різних каналів збуту продукції. Прогресивність та раціональність тієї чи іншої форми

визначають цілою низкою показників. Розглянемо ефективність реалізації озимої пшениці за різними каналами (табл. 3).

Таблиця 3

Аналіз реалізації озимої пшениці СП ТОВ «Райффайзен–Агро» в 2013 р.

Кому реалізовано	Сума реалізованої продукції (тис. грн)	Ціна реалізації (грн за т)	Обсяг продукції (т)	Рентабельність реалізованої продукції (%)
Регіональні зернотрейдери	3874	3136	1235	12,9
Державне замовлення	544	3176	171	13,06
Хлібобулочні підприємства	3136	132	66	12,9
Спиртові заводи	630	3140	200	12,9
Тваринницькі та птахоферми	414	3136	132	12,9

Незважаючи на те, що найбільшу питому вагу серед напрямів реалізації зерна озимої пшениці займають зернотрейдери, найвигідніше здійснювати її продаж через державне замовлення, де найвищі показники ефективності та найвища ціна реалізації. Рентабельність продажу всіма іншими каналами однакова і становить 12,9 %, хоча ціна закупівлі спиртових заводів дещо вища (3140 грн. за т).

Вважаємо, що СП ТОВ «Райффайзен-Агро» необхідно переглянути структуру реалізації озимої пшениці та збільшити обсяги державного замовлення. Також для ефективної реалізації озимої пшениці потрібно укладати форвардні та ф'ючерсні контракти і тісніше співпрацювати з брокерами на регіональних товарних біржах.

Зернові можна використовувати в продовольчих і непродовольчих цілях. У продовольчих цілях підприємство може реалізовувати зерно, а також використати зернові для виробництва борошна на потужностях підприємства.

Використання зернових у непродовольчих цілях як один із напрямів передбачає використання їх як сировини для виробництва біоетанолу. Біоетанол – це паливо, вироблене з цих сільськогосподарських культур, активною речовиною якого є спирт.

Виробництво біоетанолу може значно задовольнити потреби сільського господарства в енергетичних ресурсах, сприяти його розвитку й поліпшити стан довкілля. Позитивний вплив виробництва біоетанолу в Україні на розвиток аграрної сфери економіки виявляється в зростанні виробництва продукції для її подальшої переробки в біоенергоресурс.

Потенційно важливою сировиною для виробництва біоетанолу в Україні є насіння озимої пшениці.

Для того, щоб отримати більш повну характеристику різних каналів використання зерна озимої пшениці, порівняймо економічну ефективність альтернативних варіантів переробки зернових у розрахунку на 1808,6 т біоетанолу (табл. 4). Досліджені значення коефіцієнта енергетичної ефективності біоетанолу з озимої пшениці менші одиниці, що свідчить про його енергетичну неефективність, тобто затрати енергії на його виробництво перевищують отриману її кількість. За виробництва біопалива лише з основної сировини сумарний енергетичний ефект, який показує різницю між отриманою і затраченою енергією на одному гектарі площі посіву для біоетанолу, становить 5732 МДж/га енергії [7, с. 73]. Отже, найбільш економічно ефективним буде спосіб виробництва озимої пшениці для її продажу, адже рівень рентабельності в цьому випадку дорівнює 4,7 %, тобто підприємство за рахунок грошової виручки від реалізації продукції повністю

відшкодовує витрати на її виробництво й одержує прибуток як головне джерело розширеного відтворення.

Таблиця 4

Економічна ефективність альтернативних варіантів переробки озимої пшениці в розрахунку на 1808,6 т біоетанолу в 2013 р.

№ з/п	Показник	Варіанти переробки зернових		
		без виробництва біоетанолу		з виробництвом біоетанолу
		продаж зерна	з виробництвом борошна	
1	Вихід зерна (валовий збір), т	1808,6	-	-
2	Вартість зерна, тис. грн	5672	-	-
3	Вихід борошна (80 % від маси зернових), т	-	1446,4	-
4	Вартість борошна, тис. грн	-	3616	-
5	Обсяг виготовленого із зернових біоетанолу, дал	-	-	66896
6	Вартість виготовленого біоетанолу, тис. грн	-	-	3679,3
7	Вихід соломи, т	2350,4	2350,4	2350,4
8	Вартість соломи, тис. грн	705,1	705,1	705,1
	Всього вигід, тис. грн	6377,1	4321,1	4384,4
9	Собівартість вирощування зернових (повна), тис. грн	5026	-	-
10	Собівартість переробки зернових на борошно, тис. грн/т	-	5539,2	-
11	Собівартість виробництва біоетанолу, тис. грн:	-	-	5782,4
11.1	Виробничі витрати, тис. грн:	21,2	4460,9	4680
	оплата праці	13,4	23,7	32,1
	нарахування на заробітну плату	4,9	8,8	11,9
	матеріальні витрати:	1,5	4426,3	4632,8
	сировина	-	4292	4292
	ферменти	-	-	73,6
	дріжджі	-	-	123,1
	електроенергія	-	132,4	141,6
	транспортні витрати	1,1	1,3	1,5
	ТО, ремонт	0,2	0,3	0,4
	пакування	0,1	0,2	0,3
	інші мат. витрати	0,1	0,1	0,3
	амортизація	1,4	2,1	3,2
11.2	Витрати на збут	212,4	223,0	234
11.3	Загальногосподарські витрати	243,2	267,7	280,8
11.4	Витрати на супутню продукцію (солону)	587,6	587,6	587,6
12	Всього витрат, тис. грн	6090,4	5539,2	5782,4
13	Прибуток, тис. грн	286,7	-1218,1	-1398
14	Рівень рентабельності, %	4,7	-21,9	-24,2

Що стосується двох інших альтернатив, то вони є збитковими. Рівень рентабельності реалізації борошна є від'ємним і становить -21,9 %, але найменший рівень рентабельності виробництва біоетанолу. За результатами підрахунків він сягає -24,2 %. Отже, незважаючи на перспективність та екологічність, виробництво біоетанолу на сьогодні для СП ТОВ «Райффайзен-Агро» є економічно не вигідним.

Висновки. Вирощування озимої пшениці СП ТОВ «Райффайзен-Агро» є одним з ефективних напрямів його спеціалізації, займаючи 40,9 % товарної продукції. Проте в 2013 р. було допущено зниження рівня рентабельності її продажу на 15,5 %. Це зумовлено ростом виробничих витрат на вирощування озимої пшениці.

Хоча чинні форми збуту є порівняно ефективними (рентабельність реалізації за ними складає 12,9 %), підприємству доцільно збільшити питому вагу держзамовлення як найбільш ефективного та стабільного каналу реалізації озимої пшениці. Зростання обсягів реалізації за цим напрямом також дозволить покращити ділову репутацію підприємства. Крім того, СП ТОВ «Райффайзен-Агро» доцільно укласти форвардні та ф'ючерсні контракти й співпрацювати з брокерами на регіональних товарних біржах.

Аналіз альтернатив переробки зерна озимої пшениці в розрахунку на 1808,6 т біоетанолу свідчить про однозначність та правильність вибору СП ТОВ «Райффайзен-Агро» – реалізовувати вироблене зерно озимої пшениці. На сьогодні самостійно виробляти борошно чи біоетанол для підприємства є збитково.

Використання озимої пшениці як сировини для виробництва біоетанолу є перспективним, але необхідно вдосконалювати технології виробництва, модернізувати обладнання та, звичайно, шукати шляхи зниження собівартості виробництва.

Бібліографічні посилання

1. **Азізов С. П.** Організація виробництва і аграрного бізнесу в сільськогосподарських підприємствах / С. П. Азізов, П. К. Канівський, В. М. Скупий. – К.: ІАЕ, 2008. – 834 с.
2. **Андрійчук В. Г.** Економіка аграрних підприємств: підруч. / В. Г. Андрійчук – К.: ІЗМН, 2006. – 512 с.
3. Організаційно-економічні параметри ресурсоощадних технологій виробництва продукції рослинництва і тваринництва / Березівський П. С., Більський Б. В., Дудаш Я. Я. та ін. – Львів: Українські технології, 2011. – 223 с.
4. **Березівський П. С.** Організація виробництва в аграрних формуваннях: навч. посіб. / П. С. Березівський, Н. І. Михайлюк; за ред. П. С. Березівського. – К.: Центр навчальної літератури, 2008. – 560 с.
5. Економіка підприємства: навч. посіб. / Шегда А. В., Литвиненко Т. М., Нахаба М. П. та ін.; за ред. А. В. Шегди. – К.: Знання-Прес, 2001. – 335 с.
6. Економіка виробництва зерна (з основами організації і технології виробництва): монографія / Бойко В. І., Лебідь Є. М., Рибка В. С. та ін.; за ред. В. І. Бойка. – К.: ННЦ ІАЕ, 2008. – 400 с.
7. **Калетнік Г. М.** Розвиток ринку біопалив в Україні: монографія / Г. М. Калетнік. – К.: Аграрна наука, 2008. – 464 с.
8. **Саблук П. Т.** Основні напрями розвитку високоефективного агропромислового виробництва в Україні / П. Т. Саблук // Економіка АПК. – 2002. – № 7. – С. 62–67.

Надійшла до редколегії 24.11.2014